

ליצור אחריות, דיוק, מקצועיות ולמידה עניינית וקולעת, הרי שעליו לדעת בדיוק מה נתן בסיום השיעור הקודם, לא באמצעות המחברת של אחד התלמידים הטובים, שאם הוא לא מגיע אז אין לדעת איפה נמצאים בחומר, אלא באמצעות יצירת מאגר נוח בהקשר לנושא. זוהי נקודה ששמתי לב שאצלי הייתה חלשה בשלב מסוים, וברגע ששיפרתי אותה, כל השיעור, פשוטו כמשמעו, נראה אחרת. פתרתי זאת על ידי כתיבה בטלפון הנייד שלי, שאני מוציא ממילא בשביל להזין בו את הנוכחות. בסיום כל שיעור אני כותב בשורה מה נעשה ואם ניתנו שיעורי בית, ואם כן – מה היו? הדברים נכתבים מאוד בקצרה ומאוד בתמציתיות, אך באופן זה אני מייד נזכר במקום שהייתי בו לקראת השיעור הבא עם אותה הכיתה. מוכנות – היא מקצועיות. ניתן לעשות את הרישום בכל דרך שתעבוד לכם, כל עוד תוכלו לשלוף בקלות את המידע הזה טרם ההתחלה/בהתחלה של כל שיעור. זהו טיפ קטן, אך יוצר שינויים גדולים מאוד מבחינת האווירה, המחויבות ובכלל כל האקלים בשיעור משתנה.⁵

2. מקצועיות דיסציפלינרית: על המורה לשלוט היטב בחומר שהוא מלמד. עליו לשלוט בחומר שסביבו הוא עוסק ולדעת היטב את יחידת התוכן המדוברת. אם הוא מלמד בלדה, סקוטית מסוימת בספרות, עליו להכיר לא רק את הבלדה, אלא את כל מאפייני הבלדות, התקופה והנושא הכללי;

⁵ רק לשם ההבהרה, סעיף זה מתייחס למורה שאינו זוכר היכן היה בחומר, ולא למורה שזוכר היטב היכן הוא בחומר ושואל את התלמידים שאלות בתחילת השיעור, שמטרתן לשפר את הבסיס לקליטת הידע החדש שנלמד באמצעות מענה על שאלות טכניקת היזכרות בחומר הנלמד.

ח

ארבעה יסודות להצלחת שיעור

כעת אעבור לעניינים דידקטיים יותר המתייחסים לשיעורים עצמם, כדי להעשיר את תמונת ההצלחה והמשמעותיות שאנו מעוניינים ליצור. בעיניי, קיימים ארבעה יסודות משמעותיים להצלחת שיעור:

1. שחזור מדויק של סיום השיעור הקודם.
2. מקצועיות דיסציפלינרית.
3. יד נוקשה.
4. כתיבה היא חובה.

להלן פירוט כל אחד מהסעיפים:

1. שחזור מדויק של סיום השיעור הקודם: אחת הנקודות שעליהן מתבזבז זמן וכוח רב היא ניסיון מענה על השאלה איפה סיימנו את השיעור הקודם? תלמידים יודעים היטב אילו מורים יודעים מה אמרו בסיום השיעור הקודם, אם נתנו או לא נתנו שיעורי-בית, ואילו מורים אינם יודעים ואפשר "למרוח" אותם. למה הכוונה? מורה שנכנס לכיתה ושואל דרך קבע, "טוב, איפה עצרנו בשיעור הקודם?" יכול להיתפס כאנושי בעיני התלמידים, אך בד-בבד ייתפס בעיניהם כמי שאינו רציני, כאחד שאינו עוקב אחר השיעורים של עצמו ובעיקר לא מקצועי. במילים אחרות: חובבני, ממוצע, "אפור". תלמידים משנים את עורם בהתאם למורים שלהם, ומורה לא רציני מביא עימו פעמים רבות שיעור לא רציני, וההפך. אם מורה רוצה

להלן דרך נבונה ומושכלת בעיניי לשימוש בכוח המורה בשביל לקבל שקט בכיתה: להדליק את המקרן ולכתוב ב-Word באותיות גדולות אזהרה כלשהי, דוגמת, "כל דקה של רעש שבמהלכה אני לא מספיק ללמד, היא דקה של עבודה שלכם בבית והשלמת חומר השיעור"; לכתוב על הלוח את הספרה 1, ולהסביר שבאזהרה מספר 3 כל הכיתה מקבלת עבודה; לכתוב שיר בחרוזים על הלוח דוגמת "הכיתה מדברת הלמידה מאחרת העבודה ממהרת לעברכם היא דוהרת". התלמידים מייד מבינים את המסר והשקט מגיע חיש מהר, ואז מתאפשר גם מקום לדיון משמעותי על אופן ההתנהגות הראוי בכיתה. מובן שיש עוד אלפי דרכים מגוונות שאני בטוח כי כל מורה יפתח לעצמו אם הדבר חשוב בעיניו. מורה חייב להשתמש בעניינים אלה מדי פעם לפעם בשיעור, משום שמדובר ברקמה אנושית חיה, ולילדים יש רצונות ועניינים שאינם עומדים תמיד בהלימה לשורר בדמיונם. ללא יד נוקשה, המורה יחווה כאב רב ולא יגיע להוראה רבה, בוודאי לא הוראה משמעותית, משום שרוב השיעור יישאר בתסכול, הזמן יתבזבז לו והילדים לא ילמדו.

4. כתיבה היא חובה: במקצועות שבהם תלמידים נבחנים כמה פעמים במהלך השנה, מורה אינו יכול לקיים עם התלמידים דיון בלבד. אולי ניתן ליצור דיון במשך שיעור אחד בודד, אך בשיעור שלאחריו חובה יהיה לכתוב.

חיהם של תלמידים צפופים ועמוסים, ובשבוע או אף בכמה ימים בודדים הם חווים כמות התנסויות גדולה ומשמעותית מאוד, מפחי-נפש שונים, קליטת ים של מידע

אם הוא מלמד על תחילת מלכות שלמה בספר מלכים, הרי עליו להכיר את מלכות אביו דוד, את המבוא לתקופה המדוברת, את ההקשר ועוד; אם הוא מלמד משוואות עם שני נעלמים במתמטיקה בשיטת הצבה מסוימת, עליו להכיר פתרון משוואות עם נעלם אחד, את שיטות ההצבה האחרות המקובלות, את המבוא לנושא ועוד. אין זה מספיק לדעת רק את התוכן הנלמד של אותו שיעור. כמו כן עליו לדעת בדיוק אילו מטרות ברצונו להשיג בשיעור זה. במילים אחרות, טרם כניסתו לשיעור עליו לדעת מה הוא רוצה שהתלמידים ידעו בסופו. מובן שאין זה מדע מדויק, ושיעורים הולכים לכיוונים שונים, אך אם מורה ייכנס ללא תוכנית וללא מוכנות גבוהה לשיעור, בדרך כלל שיעורו יהיה מועד לפורענות או לכל היותר לכינוניות.⁶

3. יד נוקשה: על המורה לנהוג בהתאם לתקנון הבית-ספרי. אסור לו לחשוש מעונשים, גם אם לא יממש אותם הלכה למעשה משום שבא לקראת התלמיד/הכיתה. מורה שלא ישתמש בכוח הפוטנציאלי של התקנון, גם אם רק באופן תיאורטי, מחבל בתוצאות שיעורו. המשפט "אם לא תהיו בשקט תקבלו עבודה" הוא ממש פתגם של מורים, אך הלכה למעשה – עובד פעמים רבות. מדוע? ילדים מגיבים במהירות לסנקציות אפשריות ומנסים להימנע מהן ככל האפשר. שפה זו מוכרת להם, וקל מאוד לדבר בה. האם אנו מוציאים את הענישה לפועל, זו שאלה שהתשובה עליה בידינו, אך השימוש בה חשוב?⁷

6 להרחבה על סעיף זה ראו פרק י מקצועיות דיסציפלינרית.
7 יש לציין כי מדי פעם בפעם יש להחיל עונש אם גבול נחצה – ילדים יבינו בזריזות אם המורה רק מאיים בנתינת שיעורי-בית/עבודה וכדומה, או שהלכה למעשה אכן מחיל זאת כשהדבר נדרש בשיעוריו במקרים שבהם נחצה גבול. נקודה זו קטנה אך משמעותית ביותר, ואם השימוש בכוח הפוטנציאלי יישאר בגדר התיאורטי בלבד – אותו מורה יחווה קושי רב.

ט

אחד המפתחות להצלחה: התקנון

כפי שפירטתי בפרק הקודם, חלק מרכזי בתוך יצירת שיעורים משמעותיים וראויים שייך לנושא הסדר והמשמעת.⁸

כחלק מתוך הבנתי האישית שללא סדר ומשמעת וגבולות ברורים – לא תתקיים למידה משמעותית וראויה, יצרתי מסמך ובו מקבץ של חובות וזכויות התלמיד בשיעורים שלי.

מדובר במסמך די קבוע, אשר אני משנה מעת לעת אם אני עובר בית-ספר, משום שיש להתאימו לתקנון הבית-ספרי שמשנתה מבית-ספר אחד למשנהו, אך ככלל, התקנות דומות למדי, על כן השינויים אשר אני מכניס במסמך קטנים.

את המסמך אני מציג בשיעור הראשון של השנה, במפגש הראשון עם התלמידים. אנו, כמורים, מלמדים לא להביט בקנקן אלא במה שיש בו, להביט בלבב פנימה ולא לראות רק את המעטפת החיצונית שלו, אך הלכה למעשה, אני, כמו בני-אדם רבים אחרים, אני מניח, נותן מקום לרושם ראשוני. גם עבור הילדים הרושם הראשוני שמותיר עליהם המורה בכיתה הוא משמעותי, בייחוד כשמדובר במורה חדש שהם אינם מכירים או שלא למדו אצלו באופן אישי עד כה. בדיקת גבולות – עניין מהותי בקרב התלמידים עם המורים, ועל כן חשוב מאוד שבשיעורים של

⁸ בסופו של דבר כולנו מאוד מאוד דומים. גם אם במערכת חינוך בארץ אחת מכבדים יותר מורים ובאחרת פחות, במערכת אחת תלמידים יותר "מחונכים" ובאחרת פחות, הרי המטרה היא אותה מטרה, והילדים הם אותם ילדים; הם כמהים לגבולות, ואנו, כמורים, חייבים להציב להם אותם באופן ברור שאינו משתמע לשני פנים, ובו זמנית תמיד לדעת לעשות זאת ברגישות ותוך שיקול דעת, כאילו הילדים שאנו מדברים אליהם בכיתה הם הילדים האישיים שלנו בבית.

ועוד. על כן, הציפייה של המורה מתלמידיו כי יזכרו את הדברים בלי כתיבה – אינה אחראית ואינה סבירה. לעומת זאת, כשהדברים כתובים, דוגמת עבודת כיתה, הכתבה, סיכום הדברים יחד, משימה ועוד, הדברים מקבלים צורה במחברת, וניתן לחזור אליהם בשיעור הבא שמתקיים או לקראת המבחן. יש לכך יתרונות נוספים רבים: לתלמידים יהיה קל הרבה יותר לשחזר את החומר בשיעור הבא, הדברים ייספגו טוב יותר בזיכרון בעת כתיבה ועבודה משום החזרה, הם ישפרו את מיומנות הכתיבה, לא יוכלו להגיד "אבל לא למדנו את זה" כי זה יהיה כתוב במחברת ועוד. פעילות הכתיבה היא חלק בלתי נפרד ממנגנון הצלחת שיעור.

ארבעת היסודות הללו – שחזור מדויק של סיום השיעור, מקצועיות דיסציפלינרית, יד נוקשה וכתיבה בכיתה, כאשר לקוחים יחדיו, יוצרים תשתית איכותית ורצינית להצלחה של שיעורכם. בהצלחה!